

Радмило МАРОЈЕВИЋ*

О РЈЕЧНИКУ ЊЕГОШЕВОГ СПЈЕВА „ЛУЧА МИКРОКОЗМА”**

Апстракт: У овом раду се разматра вокабулар као основна класификациона јединица рјечника спјева *Луча микрокозма* Петра II Петровића Његоша. Као полазиште за анализу служи *Азбучно-фреквенцијски речник Луче микрокозма* Здравка Вукчевића.

Кључне ријечи: вокабулар рјечника, Петар II Петровић Његош, спјев *Луча микрокозма*, *Азбучно-фреквенцијски речник Луче микрокозма*, *Фреквенцијски речник Луче микрокозма*

0. У овом чланку се разматра вокабулар (списак ријечи, руски: слóвник) као основна класификациона јединица сваког лексикографског рада.

(1) Као полазиште за анализу послужиће нам дјело Здравка Вукчевића *Фреквенцијски речници Горског вијенца и Луче микрокозма*. У *Азбучно-фреквенцијском речнику Луче микрокозма* овај аутор даје 2298 азбучно поређаних ријечи [Вукчевић 2005: 317–398]. Исти број лексичких јединица је и у *Фреквенцијском речнику Луче микрокозма* [Вукчевић 2005: 269–313], само што су у њему ријечи распоређене по честоти употребе. Колико је стварно ријечи у овом Његошевом спјеву и који се проблематици у разврставању лексема појављују и јесте предмет овога чланка.

* Редовни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду

** Рађено у оквиру пројекта 178014 „Динамика структура савременог српског језика” при Министарству науке Републике Србије.

(2) Ријечи које Вукчевић неоправдано реконструише, тј. које нису и стварно посвједочене у спјеву, означавамо звјездицом, а оне које јесу – курзивом. С друге стране, лексичке јединице које узимамо из нашег рјечника као саставног дијела критичког издања *Луче микрокозма* (које је у завршној фази израде) означавамо полумасним слогом, а звјездицу стављамо ако полазни облик (номинатив, инфинитив и сл.) није посвједочен. У загради послвије ријечи стављамо број потврда одговарајуће ријечи.

(2) Треба напоменути да је Вукчевићево дјело статистичко у својој основи, и да се заснива на дотадашњој литератури. Прије свега ту имамо у виду двотомни *Речник Његошева језика* [Стевановић и др. 1983 I/II] те претходни једнотомни *Рјечник* [уз пјесничка дјела П. П. Његоша] (прво издање [Стевановић–Бошковић 1954/1957]). Анализирани лексикографски оглед, као и двотомни рјечник који су израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић, заснован је на једном од издања *Целокупних дела* (издања од четвртог до петнаестог су фототипија трећег издања). Конкретно, Стевановићев рјечник је рађен на грађи издања [Бошковић и др. 1975]. Другим ријечима, највећи број наших корекција тиче се претходне литературе у цјелини, а не самог Вукчевићевог дјела (осим неколико пропуста који се могу посматрати као штампарске /и статистичке/ грешке).

1. Неке ријечи које се појављују у овом рјечнику нису Његошеве, а њихово евидентирање резултат је или преузетих штампарских грешака [види даље т. (1)], или погрешне идентификације облика у Његошевом тексту [види даље т. (2)], или приписивања Његошу ријечи које је унио први издавач, Симеон-Симо Милутиновић-Сарајлија [види даље т. (3)].

(1) У *Азбучно-фреквенцијском речнику Луче микрокозма* налазимо именицу *бездан, са 16 потврда, и придјев *бездани, -а, -о (с једном потврдом). Стварно је у спјеву посвједочена само именица, и то именица женског рода *бѣздна (17), коју ми реконструишемо с краткоузлазним акцентом (не искључујући ни краткосилазни), док је у стиху: Из бѣздāнā^х || ништóжности | шāри, [725] састављач рјечника преузео штампарску грешку, која се из *Целокупних дела* преселила и у двотомни *Речник Његошева језика*, и тако „пронашао” непостојећи Његошев придјев.

У *Лучи* је посвједочена само именица *нāчāлнѣк (2), али се у једној потврди: „Нāчāлнѣ че || гўстијех | рѣдōвā^х, [981] појавила штампар-

ска грешка, која се селила из издања у издање, па је доспјела и у *Азбучно-фреквенцијски речник Луче микрокозма* Здравка Вукчевића: поред стварно Његошеве ријечи *началник*, са једном потврдом, он наводи и ријеч-фантом *начелник, која није Његошева.

У *Лучи* су посвједочене и именица *лѹч* (3), и именица *лѹча* (19), коју ми реконструирамо с краткоузлазним акцентом (не искључујући ни краткосилазни). Наводи их и Вукчевић, само што он за прву даје и четврти примјер, инструментал једнине *лучем, настао штампарском грешком, док је код Његоша инструментал множине ове друге именице: свѣ штѡ цвјѣтѧ || лѹчам | свѣштенијем [172], а то значи да ова друга именица нема 18 него 19 потврда.

Вукчевић наводи да именица *хиљада* има једанаест потврда (дванаесту, у датуму Његошеве посвете, није урачунао), али је штампарском грешком коју је преузео из савремених издања (исправљена је само у издању Милоја Ракочевића) прогласио акузативом једнине *хиљаду један номинатив множине: хѣљаде се || нади мљѹ | волканѧ^x, [1682]. Напомињемо да је нама овај примјер једна од осам потврда лексеме *хѣљаде*¹ (8) *им. ж. р. само мн.* ‘велико мноштво’, која је хомонимична лексеми *хѣљаде*¹¹ (1) *прил.* ‘веома много’ (*адвербијализован ак. им. хѣљаде*): нѡ хѹљѣња || хѣљаде | кри кѡвѧ^x [1394]. У значењу броја је именица **хѣљада* (2), која је посвједочена у генитиву множине. Четврта лексема је у саставу редног броја, и њу интерпретирамо на следећи начин: [*хѣљаду*] (1) *прва комп. супст. сложеног редног бр. (адвербијализовани ак. им. *хѣљада)*.

(2) Здравко Вукчевић наводи двадесет потврда именице *мрака* и два примјера за лексеми **мрак*. Стварно је у Његошевом спјеву потврђена само прва лексема, коју ми реконструирамо с краткоузлазним акцентом (не искључујући ни краткосилазни), **мрѧка* (22), и њен инструментал налазимо у стиховима: дѡ пѡглѣда || с мрѧкѡм | ѹгѧшена. [70]; кѡја пѹни || мрѧкѡм | и ужѧсом [229].

Вукчевић наводи именицу-фантом **химна* направивши у другој потврди штампарску грешку (инструментал множине **химнама*). Стварно је у спјеву посвједочена именица мушког рода **хѣмн* (2) *им. м. р.* ‘химна’ (према руском: *гѣмн*) *мн. ном.:* хѣмни свѣтѣ || слѧвѣ | пѡчину шѣ [1874]; *инстр.:* и хѣмнима || вјѣчитѣ | љѹбави [645].

(3) У *Азбучно-фреквенцијском речнику Луче микрокозма*, са по једним примјером, заступљене су лексеме (именица) *нарав* и (глагол)

снити. Али то нису Његошеве ријечи него ријечи из стиха који је реконструисао Симеон-Симо Милутиновић Сарајлија, па њих треба изоставити из укупног броја ријечи које су заступљене у Његошевом спјеву.

2. Број ријечи повећао се и због тога што аутор није увијек схватао однос облика у парадигми па је из једних облика исте ријечи селектовао једну, а из других – другу ријеч.

(1) У Вукчевићевом *Азбучно-фреквенцијском речнику Луче микрокозма* налазимо замјенице *савколик, -а, -о, са једним примјером (обликом: свуколику), и *свеколик, -а, -о, са шест потврда. Стварно је то једна лексичко-граматичка јединица, и њен полазни облик је *в^асколик (7).

(2) Здравко Вукчевић архангелово лично име наводи као двије лексичке јединице: *Михаил*, са три потврде (све су у номинативу), и *Михаило, са два примјера (у вокативу и генитиву). Стварно је потврђена само варијанта **Михаил** (5), трипут у номинативу, једном у вокативу: „Михаиле, || по̀добн̄и ми | чӣ ном, [1254], а једном у генитиву: Михаила || пр̄во|пр̄есто̀лно̀га: [746].

(3) У *Азбучно-фреквенцијском речнику Луче микрокозма* налазимо именицу *мати*, с двије потврде (у номинативу), и одредницу *матер, с једним примјером (у акузативу). Стварно је потврђена само једна ријеч, именица **ма̀ти** (3), а у стиху: ма̀тер шт̄е̄дрӯ || запити́в̄а | см̄јело [36] је њен акузатив.

Исто тако, Вукчевић као двије ријечи наводи именицу *кћи*, у номинативу једнине, и *кћер, у номинативу множине. Стварно је и у стиху: на̀ њем стра̀ж̄е̄ || кћ̄ери | Горго̀нове [1668] облик именице **кћ̄ӣ** (2).

Мада није повећао број ријечи, састављач рјечника је погрешно навео полазни облик вокатива именице *пра̀ма̀тера (1): Пра̀ма̀теро || љу̀дско̀га | пл̄е̄мена [2146] – као именицу *праматер.

3. Посебан текстолошки, а то значи и лексикографски проблем представљају ријечи с рефлексом јата. У неким примјерима је посвједочен само рефлекс кратког јата с јекавским јотовањем (*ћ*, *вј*, *мј*) и депалатализованим *р* [види даље т. (1)]. Умјесто рефлекса кратког јата у неким ријечима треба реконструисати једносложни рефлекс дугог јата, дакле: секвенцу *ије*. У низу примјера у рјечнику који нам служи као по-

лазиште за анализу дају се по двије лексичке јединице, а остварена је само по једна, само што је у неким примјерима ије-рефлекс једносложан, а у другима – двосложан [види даље т. (2)]. Посебан проблем представљају облици и изведенице глагола чији је савремени књижевни лик *видјети* [види даље т. (3)]

(1) Вукчевић наводи, са 7 потврда, глагол *лећети* и, са осам потврда, глагол *летјети. У Његошевом спјеву стварно је потврђен само један, глагол **лѣћети** (15), јер облици лѣтӣ, лѣтѣ (пет примјера), лѣтијаше, лѣтѣћ могу бити и његови облици.

Лексикограф наводи глагол *полећети*, са 6 потврда, и глагол *поле-тјети, с двије потврде. У Његошевом спјеву стварно је потврђена само једна лексема, глагол ***полѣћети** (8), јер облици полѣтӣ, полѣтио могу бити и његови облици.

Према јединој потврди: шѣст млѣчнијех || прелѣтӣм | пѹ̀тѡвѡ̄^х, [322] мора се реконструисати полазни облик ***прелѣћети** (1), а не *прелетјети.

Рефлекс кратког јата, и значење свршеног вида, ми реконстру-ишемо и у глаголу **освјѣтљати** (1) у примјеру: шѡр двѣжимѣ̄ || зѣмнѣ̄ | освјѣтљати: [2052]. Формално гледано, овдје се с приређивачем рјечника слажемо, али он не реконструира акцент нити указује на вид глагола.

Придјев **смјѣлӣ** (3) има је-рефлекс кратког јата и значење одређеног вида, тако да није требало реконструисати као полазни облик лик *смио, како то чини Вукчевић.

У именици ***свӣрепѡст** (1) ми реконструирашемо е-рефлекс кратког јата, а не *свӣрјепост као Вукчевић: писање графеме јат утицај је тадашње руске ортографије.

(2) Иако је у примјеру: и јѣдва се || опред^ајѣлит | мѡже [73] једно-сложни рефлекс дугог јата, Вукчевић (оправдано) реконструираше ије-рефлекс, па глагол наводи у облику *опредијелити* (се). Пошто је инфинитив као полазни облик посвједочен, ми ријеч наводимо без звјездице, у лику **опредијѣлит се** (1).

Хомонимија прилога **пѡслије¹** (3) и предлога **пѡслије^{II}** (2) одражена је у анализираном рјечнику, али је умјесто ије-рефлекса наведен неау-тентичан облик *посље, по традицији која води до Вушовићевих издања.

Вукчевић у примјеру: и ѡстанѣ̄ || у св^ајѣ^тскѡм | мѣтежу [864] ре-конструираше придјев *свјетски. Његошев пјеснички језик карактерише само придјев ***свӣјетскӣ** (1), у Лучи с једносложним рефлексом дугог јата.

И у глаголу **претијџати** (1) ми реконструишемо једносложни ије-рефлекс: она ће ӣх || свудā | прет^ајџати [2009], умјесто је-рефлекса *претјџати, који налазимо у Фреквенцијском рјечнику.

Исто тако, Његошев пјеснички језик карактерише именица ***пò бијџа** (6) и придјев ***пò бијџедонòснī** (2), а не дублети, *побјџа у пет, а *побијџа* у једном, односно *побјџедоносни у једном, а *побијџедоносни* у другом примјеру, како то налазимо код Вукчевића. Из истих разлога ми ије-рефлекс реконструишемо и у именицама **побијџитељ** (1) и ***пò бијџеднī к** (1) те у придјеву ***нè побијџеднī**, иако су ове ријечи потврђене само с једносложним рефлексом, у првом издању означеним графемом јат.

Ми у стиху: тè мīјешā || мрāке | са бл^ајџедношћу. [1680] реконструишемо именицу ***блī јџеднòст** (1) с једносложним рефлексом дугог јата; Вукчевић даје лик *бљџедност.

Састављач анализираног рјечника у три примјера оставља лик *гњијев*, а у седам доноси неаутентично *гњев. Стварно је код Његоша јединствена лексема, **гњī јџев** (10), само што је у неким примјерима због потреба стиха дифтоншки (једносложни) рефлекс дугог јата.

Именица ***пр̄вијџенац** (2) у једном примјеру има дифтоншки рефлекс дугог јата: двā вòјводе, || нèбеснī | пр̄в^ајџенци – [991], а у другом – двосложни: и òстāли || мнòгī | пр̄вијџенци [1508]. Вукчевић та два примјера раздваја у двије лексеме – стварно посвједочену *првијџенац* и непотврђену *првјџенац.

Његош има придјев ***цвијџетнī** (7), одређеног вида у свим потврдама, с дифтоншким рефлексом јата у једном примјеру. Вукчевић га је раздвојио на стварни придјев *цвијџетан* и савремени књижевни лик *цвјџетан, који није Његошев, али је занимљиво да је, грешком, један облик са двосложним *ије* (цвијџетна) приписао овом другом лику.

Као двије ријечи Вукчевић наводи *цио*, цијџела, цијџело, с пет потврда, и *цјџео, цијџела, цијџело, с двије потврде. То су, ипак, облици из исте парадигме, с тим што ми у два облика номинатива једнине мушког рода реконструишемо редакторску измјену првог издања, па ријеч доносимо у лику **цӣо/*цӣјџели** (7).

Придјев **прèсвијџетлī** (2) Вукчевић, потпуно оправдано, доноси као једну ријеч иако је у једном примјеру двосложни, а у другом – једносложни ије-рефлекс. Али то исто не чини с придјевом ***свӣ јџетао/свӣ јџетлī** (47) него примјере распоређује у три ријечи: једно је стварни придјев *свијџетао*, који има 43 потврде, међу њима и 15 с једносложним рефлексом дугог јата (у којима је неслоговност прве компоненте означе-

на апострофом), друго је још један придјев *свијетао (ако то није штампарска грешка, али је у оба рјечника истовјетна графија), с једносложним рефлексом дугог јата као једином потврдом (неслоговност прве компоненте у њој није означена апострофом): свјетла, а треће – именица *свијетло, с три потврде (од којих су двије с једносложним рефлексом дугог јата у којима је неслоговност прве компоненте означена апострофом): свијетла, св’јетла, св’јетли. Ми, додуше, не знамо којим примјерима је Вукчевић приписао именичку функцију, али су у свима посвједочени стварно придјевски облици. – Облик *свијетла* му је у једном од слѣдећа два стиха: и на̋деждо || пр̋ава̋ | и сви̋јетла̋ [972]; р̋ече мени || сви̋јетла̋ | иде̋ја, [292]. – Облик *св’јетла* му је у једном од стихова: Два̋ дни сви̋јетла̋, || дви̋је | но̋ћи сја̋јне̋ [1481]; ко̋лесница || ка̋ко сун̋це | сви̋јетла̋, [1804]; љ̋ма тв̋ога || о̋гл̋еда̋ се | сви̋јетла̋ [143]; лӳча сви̋јетла̋ – || руков̋одитељ му, [179]. – Облик *св’јетли* му је у једном од два слѣдећа стиха: би̋ л̋ љ̋мови || мо̋гли бли̋стат | сви̋јетли̋? [168]; а сви̋јетли̋ се || к ни̋зу | спӳштава̋ју?” [466]. – Али су у свим примјерима придјевски облици.

(3) У *Лучи* је посвједочен глагол ***ви̋дијети** (1), са ије-рефлексом, и глагол **ви̋ђети** (5), с јекавским јотовањем. Није у Његошевом језику потврђен лик *видјети, али неки облици могу припадати и глаголу *видијети* и глаголу *виђети*, па ми условно дајемо књижевне ликове ***ви̋дјети** [*заједнички обл. гл. *ви̋дијети и ви̋ђети*] (23) и ***ви̋дјети се** [*заједнички обл. гл. *ви̋дијети се и ви̋ђети се*] (3). Код Вукчевића налазимо лик *видијети*, са једном потврдом коју он несумњиво има, лик *видјети, с 22 потврде, и *виђети*, али са 9 потврда: састављач рјечника је неоправдано овом глаголу приписао облике *виђи* и *виђу*, са по двије потврде, у којима није остварено најновије (јекавско) него старо (прасловенско) јотовање са специфичним српским рефлексом. Поред тога, фреквенцијски лексикограф не указује да глагол може бити и повратан (ми повратне облике наводимо у посебним одредницама). Глаголских именица што се тиче, потврђено је и ***ви̋ђење** (2) и **ви̋дијеније** (2) (с једносложним рефлексом дугог јата), и **приви̋ђење** (1) и ***приви̋дијење** (1) (с једносложним рефлексом дугог јата), али само **сновидијење** (3) (с једносложним рефлексом дугог јата). Ликове са ије-рефлексом јата Вукчевић, као и његови претходници (осим првог издања у коме је графема јат), наводи неаутентично: *видјеније, *приви̋дијење и *сновидјење.

4. Здравко Вукчевић у *Азбучно-фреквенцијском речнику Луче микрокозма* није увијек успијевао да одреди полазни облик ријечи.

(1) Аутор рјечника наводи именицу *заборав, с три примјера, а у свима је стварно потврђена именица женског рода: *зѡборавѡ (3) *им. ж. р. јд. ген.*: Зѡборавѡ || сѡн те | ѡбузео [255]; тѡрућ ѡчи || од снѡ | зѡборавѡ, [2136]; *дат.*: зѡборави || нѡсрећнѡј | прѡдѡла. [260]. Да то није штампарска грешка, показује и претходни, *Фреквенцијски речник Луче микрокозма*, гдје се такође наводи именица мушког рода [Вукчевић 2005: 279].

Исто тако, у спјеву је потврђено властито име прве: *Пифѡгор (1), а не друге деклинације: *Питагора, како је наводи аутор рјечника.

На основу примјера: чѡдеснѡга || ѡвогѡ | вићѡња!" [842] аутор реконструише полазни облик *чѡдестан умјесто *чѡдесан (1).

(2) Аутор је према облицима презентѡ на -ѡје/-ѡју тачно одредио инфинитиве на -ѡвати у примјерима: *избјежавати* (двапут: избјежају), *изригавати* (једна потврда: изригају), *ишчезавати* (једна потврда: ишчезава, друга: ишчезају), *умољавати* (једном: умољају), *пружавати* (једном: пружаје), *препитавати* (једна потврда: препитају), осим у примјеру: *ублажѡвати (1) *гл. несврш. в. през. јд. 3. л.* 'ублажава': коликогод || ѡна | ублажѡје [2017] – овдје он реконструише ријеч-фантом *ублажати.

(3) У Лучи је потврђен глагол *стајати (3) *гл. несврш. в. през. јд. 3. л.*: над прѡстолом || свѡкојијем | стѡји [627]; нѡ постѡјна || стѡји | бѡсмртнѡма. [670]; *мн. 3. л.*: дрѡги стѡјѡ || кѡ мѡсе | ѡблѡчнѡ [1439]. Вукчевић трима наведеним потврдама илуструје глагол *стојати.

У Лучи је, као русизам (руски: принадлежѡтъ), посвједочен глагол чији је инфинитив *принадлѡжати (2), а не *принадлежити, како стоји код Вукчевића.

5. Посебан лексикографски проблем представљају хомоними [види даље т. (1)] и хомографи [види даље т. (2)], као и ријечи које се само презентирају као разне лексеме, а нису хомоними [види даље т. (3)].

(1) У *Азбучно-фреквенцијском речнику Луче микрокозма* се, као једна лексема, наводи именица *мир*, с 43 потврде. У два примјера је, међутим, именица *мир*¹ (2) *им. м. р. само јд. ак.*: мир нѡбесни || поколѡбат | хѡће [1097]; *ген.*: нѡрушни ка || мира | вѡздѡшнѡга – [517], коју је Ње-

гош писао с осмеричким *и* (мир-), а у осталима њен хомоним, именица **ми̂р**^{II} (41) *им. м. р.* ‘свијет’ (руски: *ми́р*), коју је Његош писао, по тадашњем руском правопису, с десетеричким *і* (мир-).

(2) Вукчевић наводи број *први* као једну лексему, с двадесет потврда (није узео у обзир потврду из датума Његошеве посвете). Остварена семантичка творба, с јасно диференцираним значењем, праћена преакцентуацијом (прозодијском творбом), налаже да се два семантичко-прозодијска типа посматрају као засебне лексеме: **пр̂ви**^I (12 + 1) *редни број*; **пр̂ви**^{II} (8) *прид. одр. в.* ‘некадашњи’.

Вукчевић наводи, са двије потврде, глагол *пуштати*. То су, међутим, два разна глагола, с различитом прозодијом и значењем: **пӯштати**^I (1) *гл. сврш. в.* ‘пустити’ *инф.*: Тешко ли се || у полет | пӯштати [201] и ***пӯштати**^{II} **се** (1) *гл. несврш. в. през. мн. 3. л.*: На њ се буре || с јарошћу | пӯштајѹ – [223].

(3) Вукчевић као двије лексеме наводи замјеницу *сав*, с 29 потврда, и придјев *сав*, с 49 потврда. С обзиром на испреплетаност значења, на изостанак прозодијског разликовања, и на чињеницу да се придјевске замјенице по формалнограматичким карактеристикама и иначе могу прикључити придјевима, мислимо да је оправданије посматрати ријеч **сав** (78) као јединствену лексему, с основним значењем замјенице.

Исто тако, и из истих разлога, ријеч **један** (51) оправданије је посматрати као јединствену лексему, а не као двије, придјев (с 3 потврде) и број (с 49 потврда), како их раздваја аутор анализираног рјечника, с тим што, у оне три потврде, и не само у њима, није ријеч о придјевском него о замјеничком значењу. (Код Вукчевића има један примјер више јер је броју прикључена једна од двију потврда прилога *једном*.)

Вукчевић наводи именицу **наказа*, с двије потврде, и њен хомоним, именицу *наказа* у значењу ‘казна’, с три потврде. Посвједочена је, међутим, само ова друга – **наказа** (5), од које треба полазити и у примјерима: Тартар ѿ м је || **наказа** | малена! [200]; на **наказу** || твораца | разгњ^а јевљена. [1524].

Аутор рјечника је три потврде једне исте ријечи, глагола ***постигнѹти** (3), разврстао у три лексичке јединице. У стиху: дѡк постигнѹм || мѡје | намјерење [1262] он види један од облика глагола **постићи*. У стиху: постигнѹти || *корабље|крушењем* [1465] види глагол **постигнути* (не каже у ком значењу). А у стиху: мнѡги, лѹти м || постигнѹт | ра̀нама, [1497] – његов хомоним, глагол *постигнути* (у значењу ‘задесити’).

У Његошевом спјеву посвједочен је, према нашој текстолошкој интерпретацији, као неповратан, само глагол **з̀асијати*¹ (3). Три његове потврде појављују се у Вукчевићевом рјечнику као три лексеме: цијела ће || би̑ти | з̀асијана [1953] као глагол **засјејати*, бр̀дима с̑ || ч̀ести м | з̀асијати, [1692] као глагол **засијати*, брилијантни̑ м || з̀асијат | с̑ј̀меном [53] као његов хомоним, глагол *засијати* у значењу ‘бацити сјеме’. Исто значење је и у претходном примјеру, док је графему јат у облику з̀асијана из 1953. стиха, као и двапут у облику ци̑о [види т. 3.(2)], несумњиво ставио Сарајлија као редактор првог издања. Стварни хомоним је само повратни глагол **з̀асијати*¹¹ **се** (1) у примјеру: х̀рам се м̀ра̑чни̑ || з̀а̑с̑ја̑ | з̀ато̑чни̑ к̑а̑, [2193], у коме ми реконструираемо неслоговно *и*, док је код Вукчевића **засјати* (се).

Вукчевић наводи глагол *имати*, са осам потврда, глагол *немати*, са четири потврде, и глагол-фантом **нејмати*, с једном потврдом. При том је необично да му је једно **нејма* припало глаголу *немати*, а друго **нејма* – глаголу-фантому **нејмати*. У презенту глагол није имао *ј* него неслоговно *и*, а такав тип сажимања није био могућ у инфинитиву, у коме је иницијално *и*, у говорима с пренесеном акцентуацијом, било под акцентом. Ми наводимо глагол **нѐмати* (3) *диверб*: одрична рјечца **не* и обл. гл. **(и)мати* (с вокалским степеном сажимања) и глагол **и̑мати* (10), у који укључујемо и одричне облике с дифтоншким степеном сажимања: (ми̑сли̑ м, нѐ ма̑ || по̑добнѐ | на Зѐмљи!): [185]; величеству || т̀вѐме | кра̑ја нѐ ма̑!œ [600].

6. Посебан текстолошки и лексикографски проблем су граматичке ријечи, како у погледу хомонимије тако и у погледу састављеног, растављеног и раздвојеног писања. Граматички, ово питање је повезано с питањем постојања аналитичких ријечи (анализирани рјечник слиједи традицију по којој постоје само синтетичке ријечи, ријечи које се пишу састављено).

(1) Вукчевић наводи везник *ако*, са четири потврде; у нашем рјечнику он има три потврде, јер примјером: ј̀ѐр ђ̑н ђ̑пѐт, || а̀ко | и з̀аб̑у̑њен, [2018] илустрираемо двокомпонентни везник **а̀ко и** (1) у значењу ‘иако, мада’.

У Фреквенцијском рјечнику наводи се, са једном потврдом, везник *толи*; у нашем рјечнику то је двокомпонентни везник **т̀ђ ли** (1), који ми пишемо растављено.

(2) Вукчевић као граматичке хомониме наводи везник *и*, с 321 потврдом, и рјечцу *и*, с једном потврдом. Раздвајамо их и ми, само што

је код нас бројчани однос другачији: **и**^I (314) *везн.*; **и**^{II} (15) *рјечца*; поред тога, у примјеру: и двѣжимā || и неподвѣжимā, [1622] реконструишемо парни везник **и**^{III} ... **и** (1).

(3) У *Фреквенцијском рјечнику* се наводи, као једна граматичка ријеч, везник *али*, с 26 потврда (од тога 20 је варијанта *ал*[’]). Ми их наводимо као посебне одреднице, с тим што је везник **а̋л**^I (17) хомонимичан с рјечцом **а̋л**^{II} (1), коју налазимо у примјеру: *Ал завишћу || дѹше | слѣдеене* [1608], док је везник **а̋ли**^I (5) хомофон (у нашем издању није и хомограф) с двокомпонентним везником **а̋л и**^{II} (1) у значењу ‘и, а и, али и’, у примјеру: *а̋л и вла̋се || цвѣ̋јетнѣ | плѣтӳћи*, [44], и хомоним је (и хомофон и хомограф) с рјечцом **а̋ли**^{III} (2) у значењу ‘међутим, ипак, и поред тога’, у примјерима: *Али свѡ̋јѣ̋ || цјѣ̋љи | пѡ̋стић̋ нѣ̋ће* [808]; *Али а̋дскѡ̋ || прѡ̋клѣ̋тије | дѹ̋ха* [2034].

7. У *Азбучно-фреквенцијском речнику Луче микрокозма* поткрале су се неке штампарске грешке, на које ћемо овдје указати.

(1) Двије ријечи, обје са по једном потврдом, сасвим су изостављене, а изостављене су зато што је требало означити њихов акценат (како би се разликовале од хомографа): ***гр̋а̋д** (1) *им. м. р. само јд. ген.*: и *крѹ̋пнѡ̋га || спѹ̋штајѹ̋ се | гр̋а̋да*. [1740]; ***ма̋на** (1) *им. ж. р. само јд. ак.*: са *штѣ̋дрошћу || прѡ̋спѣ̋ | ма̋ну сл̋аткѹ̋* [458]. Та празна мјеста у рубрикама читалац може попунити према претходном, *Фреквенцијском речнику Луче микрокозма*, гдје су оне наведене, и то са акцентом [Вукчевић 2005: 293, 298].

(2) Много су теже грешке које су се трансформисале у статистичке, и које су се нашле у оба рјечника. Тако су се појавиле ријечи-фантоми.

Придјев *општи*, који стварно има 12 потврда, код Вукчевића има једну потврду мање – јер је једна залутала у непостојећу лексему *опши.

Придјев ***сја̋јан/сја̋јни̋** (21), компаратив ***сја̋јнији̋** (1) и суперлатив **на̋јсја̋јнији̋** (5) ми наводимо као посебне лексикографске јединице (мада позитив, компаратив и суперлатив припадају једној широкој парадигми, цјелисходно их је било посебно наводити). Вукчевић их је све подвео под једну одредницу, како је то иначе уобичајено, али његов придјев *сја̋јан* има само 26 потврда – јер је једна залутала у непостојећу лексему *сја̋јај.

Потпуно оправдано, Вукчевић једносложне и двосложне рефлексе јата у именици *стријела* наводи као облике једне ријечи. Али код њега ова ријеч има само 10 потврда – јер је једна: и стр^ајѣлама || свѣтѡг | просвјештѣња [2198] залутала у непостојећу лексему *стирјела.

У сва три ова примјера повећао се, статистички, и број ријечи које *Луча* садржи (од укупног броја треба одузети и ове три ријечи-фантома).

(3) У спјеву је, са једном потврдом, посвједочен повратни глагол *разјѣчати се и, са двије потврде (обје су у облику трпног глаголског придјева), неповратни глагол *разјѣчати, које ми раздвајамо у двије лексичке јединице. Вукчевић их сматра за једну ријеч наводећи повратну рјечцу у загради, али му је један примјер трпног глаголског придјева илустрација за стварни глагол *разјечати (се)*: У нѡћ [с] стрâшнѡм || бѹрѡм | рàзјѣчāнѹ [231], а други – за ријеч-фантом *разјечанити (се): Одјѣднѡм се || ѡблāк | рàзјѣчāнӣ [1801].

8. Разлика између анализираног рјечника и свих претходних рјечника и издања, с једне стране, и нашег критичког издања *Луче микрокозма*, које је у припреми, а које ће садржати и *Рјечник Луче микрокозма*, с друге стране, тиче се и реконструкције слоготворног *p* те палаталног *љ* и *њ*.

(1) Реконструкција вокалног *p*.

Вукчевић наводи два придјева, *бесмертан, с једном потврдом, и *бесмртан*, с 34 потврде. Ријеч је о истом придјеву, само што је у оном изузетом примјеру слоготворно *p*, као остатак старе ортографије, написано графијом *ер*. Придјев је само у одређеном виду, па га ми наводимо у лику *бѣсмртнӣ¹ (29), и од њега одвајамо двије именице – *бѣсмртнӣ¹¹ (5) у значењу 'бесмртник, бесмртни дух' и *Бѣсмртан (1) у значењу 'Свевишњи, Бог'; ову посљедњу реконструишемо у примјеру: Свѡ Бѣсмртна || вѣдѣ' | намјерѣња [401].

По истом моделу, фреквенцијски лексикограф наводи именицу *приверженац, а ми *привржѣнац (1), он – *осквернити (се), с двије потврде, ми посебно *осквр̄нити (1) и *осквр̄нити се (1).

(2) Реконструкција палаталног *љ*.

У глаголским именицама, по старој ортографији, секвенцом *ле* означавано је *ље*. Зато у (Вукчевићевим) одредницама *богохулени-

је, *молење, *преступлење, *счисленије, *увеселеније, *ухилење *ху-
леније, *хулење, ми реконструишемо љ: *бòгох̀љèније (1), мòљèње
(1), *преступљèње (1), *увеселèније (1), ухилèње (1) *х̀љèније (2),
*х̀љèње (3), *шчìслèније (1), док умјесто двије ријечи, *јавлење и *ја-
вљење*, дајемо једну – **јáвљèње** (3).

(3) Реконструкција палаталног њ.

У (Вукчевићевим) одредницама *пљенивати, *ревнив, *сужан-
ство, *уиније ми реконструишемо њ: **пљèни́вати** (1), *рèвни́в (1),
сужа̀нство (2), **у̀ни́њије** (1), док умјесто двије ријечи, *сретан и *сре-
тањ*, у неодређеном виду, дајемо једну, у одређеном виду: **срèтњи́**
(3), а умјесто *пресретан и *пресретањ* дајемо једну ријеч, придјев
*прèсретањ/*прèсретњи́ (2), с два примјера, од којих је један у неодре-
ђеном: ви̂ прèсретњи || пòклони́ци | с̀унца, [2184], а други у одређе-
ном виду: он̂ снì̂јевā || прèсретнè̂ | блажèнство, [12]. Исто тако, умјесто
*несретан и *несретањ* дајемо једну ријеч, придјев *нèсретањ/нèсрет-
њи́ (4) – један облик је у неодређеном, а остала три у одређеном виду.

На основу примјера: Нàшè жи̂зњи || прòљеће је | кр̀атко – [101] ми ре-
конструишемо именицу *жи̂знь (8), док је код Вукчевића *жизн (и об-
лик *жизни).

Обрнути примјер, у којем палатално њ претходних издања тре-
ба замијенити веларним н, јесте сљедећи: под знамèнма || [с] слáвòм |
рáзвијáњим, [286] – у њему није посвједочена именица *знамење, него
именица знàме (4) у значењу ‘застава’, као и у примјерима: ђè свàк знà-
ме || од рáздора | нòси̂, [539]; и рáзвила || знàме | стрáдàнија. [1103]; у̂ њ
се рáспрè || рáзвишè̂ | знамèна, [1423].

9. У овом, завршном сегменту анализе задржаћемо се на хомони-
мији придјева и именица (насталих супстантивизацијом) којима се оз-
начава врховни бог. Овдје нас интересује и правопис (именице *Свемо-
гући*, *Вишњи* и *Севевишњи* треба писати великим словом, што састављач
рјечника не чини досљедно), и вокабулар рјечника (показује се да рије-
чи има више него што то френквенцијски лексикограф у свом вокабу-
лару наводи).

(1) Вукчевић у *Азбучно-фреквенцијском речнику Луче микрокозма*
наводи, с 22 потврде, придјев *свемогућ* и, са 5 потврда, именицу *Све-
могући*, коју оправдано пише великим словом. Број потврда именице
и придјева, који је само у одређеном виду, није тачно одређен: **Свè-**

могӯћи¹ (9) – свѣмогӯћи¹¹ (17); поред тога, у спјеву је потврђена и именица средњег рода: **свемогӯће** (1) у значењу ‘свемоћ’: свѣ му скӯпа || свемогӯће | сла̄ви! [320].

(2) Вукчевић, сасвим оправдано, раздваја придјев *вишњи* од хомонимичне му именице. Именицу, међутим, треба писати великим словом, и она има једну потврду више него што се даје у *Фреквенцијском речнику*, а придјев једну мање; у примјеру: од Вишњѣга || одошѣ | прѣстола [1756] посвједочена је именица ***Вишњи¹¹** (9), док придјев ***вишњи¹** (1) има само једну потврду: вишњѣг твѣрца || прѣстола | лишиши [1640].

(3) У *Азбучно-фреквенцијском речнику Луче микрокозма* наводи се, са четири потврде, само придјев *свевишњи*. Међутим, у три примјера је потврђена именица ***Свѣвишњи¹** (3): ак. Свѣвишњѣга, || оца | мѡгӯћѣга, [1529]; ген.: Од љдара || ѡвѡг | Свѣвишњѣга [1831]; и од тада || вѡљѡм Свѣвишњѣга [1849], а само у једном примјеру логичније је полазити од придјева **свѣвишњи¹¹** (1): О свѣвишњи || твѣрче | нѣпостижњи [141].

ЛИТЕРАТУРА

Бошковић и др. 1975: Петар II Петровић Његош. *Горски вијенац*. [Текст приредили за штампу Р. Бошковић, В. Латковић. Белешке и објашњења написао В. Латковић]. *Луча микрокозма*. [Текст приредили за штампу Н. Банашевић, Р. Бошковић. Белешку написао Н. Банашевић. Објашњења написао В. Павићевић]. Београд, 1975 (Целокупна дела Петра II Петровића Његоша. IV изд. Књ. 3). [Фототипија III изд. (Београд, 1974)].

Вукчевић 2005: Здравко Вукчевић. *Фреквенцијски речници Горског вијенца и Луче микрокозма*. Подгорица: ЦАНУ, 2005.

Стевановић–Бошковић 1954: *Рјечник* [уз пјесничка дјела П. П. Његоша]. [Рјечник саставили Михаило Стевановић и Радосав Бошковић]. Београд, 1954. (Целокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 6).

Стевановић–Бошковић 1957: *Рјечник* [уз пјесничка дјела П. П. Његоша]. [Рјечник саставили Михаило Стевановић и Радосав Бошковић]. Београд, 1957 (Целокупна дјела П. П. Његоша. Књ. 6).

Стевановић и др. 1983 I: *Речник језика Петра II Петровића Његоша*. [На корицама: *Речник Његошева језика*]. Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић. Уредник Михаило Стевановић. Књ. I: А–О. Београд–Титовград–Цетиње, 1983.

Стевановић и др. 1983 II: *Речник језика Петра II Петровића Његоша*. [На корицама: *Речник Његошева језика*]. Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић. Уредник Михаило Стевановић. Књ. II: II–III. Београд–Титоград–Цетиње, 1983.

Радмило МАРОВЕВИЧ

СЛОВНИК СЛОВАРЯ ПОЭМЫ „ЛУЧ МИКРОКОЗМА” ПЕТРА НЕГОША

Резюме

В настоящей работе рассматривается словник поэмы „Луч микрокозма” Петра Негоша в качестве первичной классификационной единицы словаря. Сопоставляется „Алфавитно-частотный словарь поэмы „Луч микрокозма” Здравко Вукчевича с создаваемым автором настоящей статьи „Словарем поэмы „Луч микрокозма””.

